

Kaja DobrovoljcUniverza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Slovenija; Institut Jožef Stefan, Slovenija
kaja.dobrovoljc@ff.un-lj.si | <https://orcid.org/0000-0002-5909-7965>

Pregled raziskav skladenjskih posebnosti govorne slovenščine

V prispevku predstavljamo pregled slovenističnih raziskav skladenjskih značilnosti spontano govorne slovenščine in na njih temelječ popis skladenjskih posebnosti govornega jezika. Pregled potrjuje izjemen porast raziskav te problematike na različnih področjih slovenskega jezikoslovja, ki pa so v svojem naboru obravnavanih skladenjskih pojavov vsebinsko le deloma prekrivne. V drugem delu prispevka to vrzel zapolnimo z izčrpnim primerjalnim popisom doslej obravnavanih skladenjskih posebnosti slovenskega govora, ki razkriva, da govorna slovenščina izkazuje številne posebnosti na različnih ravneh jezikoslovnega opisa, pri čemer poleg najpogostejše izpostavljenih, kot so samopopravljanja in posebnosti besednega reda, te vključujejo še številne druge, strukturno ali statistično manj izstopajoče skladenjske pojave. Ugotovitve pregleda tako potrjujejo nujnost nadaljnjih raziskav s področja, a obenem razkrivajo tudi tri pomembne omejitve njegovega trenutnega stanja: pretirano osredotočenost na opisovanje govora skozi prizmo pravil pisnega jezika, izrazito terminološko razdrobljenost ter manko obsežnejših korpusnojezikoslovnih raziskav.

KLJUČNE BESEDE: govorna slovenščina, površinska skladnja, slovnica govornega jezika, pregledni članek

This study provides a comprehensive overview of literature on syntactic characteristics of spoken Slovene, culminating in the first exhaustive inventory of speech-specific syntactic phenomena in Slovene. Our findings reveal a notable surge in research addressing this topic within various domains of Slovene linguistics, with only a partial overlap in the sets of syntactic features considered. To bridge this gap, this study introduces a consolidated inventory of speech-specific syntactic idiosyncrasies identified thus far, which demonstrates that these peculiarities span all levels of syntactic description. These include the most structurally salient or frequently occurring phenomena, such as self-repairs, ellipsis and atypical word order, as well as numerous other grammatical peculiarities related to spontaneous speech and its analysis. Our review thus highlights the imperative for continued research in this area, but also identifies three significant limitations of its current state: excessive focus on identifying deviations from the norms of the written language, highly heterogeneous terminology, and lack of large-scale corpus-linguistic research.

KEYWORDS: spoken Slovene language, surface syntax, spoken grammar, literature review

1 Uvod

Z uveljavljanjem funkcijskih pristopov k raziskavam jezika, znotraj katerih sta govorni in pisni jezik razumljena kot dva enakovredna pola istega sporazumevalnega kontinuuma, ki ga je treba opisovati kot nedeljivo celoto (Leech 2000; Sinclair in Mauranen 2006; Carter in McCarthy 2017), smo bili v zadnjih treh desetletjih priča skokovitemu porastu raziskav govornega jezika, ki se osredotočajo na opis tipično govornih jezikovnih pojavov, kakršni so bili v tradicionalnih slovnicaх prezrti ali opisani pomanjkljivo. Ta trend je opazen tudi v slovenskem prostoru, saj se poleg splošnejših razprav o pomenu raziskav govorne slovenščine (Pogorelec 1965; Smolej 2023), tj. jezika, kot se uporablja v najrazličnejših oblikah govorne komunikacije, pojavlja vse več razprav o njenih značilnostih in posebnostih v primerjavi s pisnim jezikom. Čeprav te segajo na vse ravni jezikoslovnega opisa, od oblikoslovja do analize diskurza, so med najočitnejšimi prav razlike v (površinski) skladnji, ki razkrivajo specifične vidike tvorjenja govornega jezika, kot sta načrtovanje in posredovanje sporočil v realnem času in konkretnih situacijskih okoliščinah.

Kljub precejšnjemu številu razprav o skladenjskih posebnostih govorjene slovenščine, ki jih podrobneje predstavimo v naslednjem razdelku (za seznam gl. tudi razdelek z bibliografijo), pa se te glede na raznolike raziskovalne cilje in metode večinoma osredotočajo zgolj na izbrane jezikovne pojave ali sporazumevalne oblike, zato celostnega pregleda nad doslej identificiranimi skladenjskimi posebnostmi govorjene slovenščine še nimamo. Čeprav je glede na kompleksnost in relativno novost raziskovalnega področja to razumljivo, pa je potreba po tovrstnem sintetičnem pregledu precejšnja, ne le z vidika načrtovanja prihodnjih referenčnih slovničnih opisov slovenskega jezika (prim. npr. Biber idr. 1999 za angleščino), ampak tudi z vidika vseh drugih teoretičnih in aplikativnih raziskav, ki temeljijo na analizi posnetkov in prepisov spontano tvorjenega govora v slovenskem jeziku.

Kot nujni prvi korak k zapolnjevanju te vrzeli v prispevku tako predstavljamo pregled dosedanjih raziskav skladenjskih lastnosti slovenskega govora, in sicer v prvem delu strnjeno povzamemo nabor in najpomembnejše ugotovitve dosedanjih razprav s področja (2. razdelek), v drugem delu pa ta spoznanja sintetiziramo v obliki sistematičnega popisa najpogostejše izpostavljenih skladenjskih posebnosti govorjene slovenščine (3. razdelek). V sklepnem 4. razdelku najpomembnejše izsledke pregleda povzamemo in izpostavimo nekaj relevantnih smernic nadaljnjih raziskav.

2 PREDSTAVITEV RAZISKAV SKLADENJSKIH ZNAČILNOSTI GOVORJENE SLOVENŠČINE

V pričujočem razdelku strnjeno povzamemo 42 razprav o skladenjskih specifikah spontano govorjenih besedil v slovenščini, ki so bile identificirane na podlagi sistematičnega pregleda Digitalne knjižnice Slovenije (portal dLib.si) in vzajemne bibliografsko-kataložne baze COBIB (portal COBISS.si), pri čemer smo kot glavno merilo za izbiro upoštevali predvsem relevantnost vsebine glede na izhodiščno področje pregleda (skladnja govorjene slovenščine), ne glede na uveljavljenost avtorjev ali obseg njihovega doprinosa k področju.¹ Glede na temeljne raziskovalne cilje so v nadaljevanju razvrščene v pet krovnih skupin (razdelki 2.1 do 2.5), ki so namenjene predvsem jasnejši organizaciji besedila in ne njihovem razmejevanju, saj večina

¹ Pri razpravljalcih z več podobnimi ali prekrivnimi prispevki (npr. podvojene vsebine v monografijah in člankih) smo zaradi omejenosti s prostorom v pregled vključili samo najbolj reprezentativne, tj. najnovejše ali najbolj obširne. Prav tako v pregled niso vključena zaključna študentska dela s področja skladnje govorjenega jezika (diplomske, magistrske in doktorske naloge), ki nastajajo pod mentorstvom izpostavljenih raziskovalcev, zlasti M. Smolej (npr. Roršek 2012; Pikš 2014; Berend 2015; Šmajdek 2016; Rednak 2019; Grgorinič 2020; Kepic 2020; Lovšin 2022).

raziskav hkrati naslavlja več komplementarnih ciljev. Podrobnejše ponazoritve obravnavanih posebnosti podajamo v 3. razdelku.

2.1 SLOVNIČNI OPIS

Kot prvo skupino izpostavljamo (tematsko sicer zelo heterogene) razprave, ki si prizadevajo za splošnejši opis skladenjskih lastnosti govorjene slovenščine z namenom njenega sistematičnega opisa ali razvoja novih teorij. Med zgodnejšimi tovrstnimi prispevki lahko izpostavimo razpravo M. Smolej (2004), ki skladenjsko razhajanje med pisnim in spontano govorjenim jezikom (za katerega so značilne številne neizpeljane strukture, kot so pretrganost in izpusti) pojasnjuje kot rezultat hkratnega poteka govora na dveh ravneh – paradigmatski in sintagmatski (linearni) osi. Za razliko od pisnega jezika, pri katerem paradigmatska os ostaja sprejemniku zakrita, se pri spontanem govoru razkrivajo tako sintagmatske kot paradigmatske jezikovne izbire, kar avtorica ponazori s primeri samopopravljanj, ponavljanj, netipične stave naslonk, nizanjem izjav, apozicijo in drugimi oblikami dodajanj ter vrivanjem metabesedilnih komentarjev. V poznejših prispevkih (Smolej 2006, 2007, 2012) se poleg teh avtorica podrobneje osredotoči še na nekatere druge vidnejše skladenjske značilnosti, kot so besedilni aktualizatorji, eliptične strukture (brezpovedkove ali delno brezpovedkove strukture), stava ujemalnega pridevniškega prilastka za odnosnico, specifična narava medstavčnih povezav in funkcijske vloge povezovalca *k*. V nedavni monografiji (Smolej 2022) avtorica popise dopolni še s podrobnejšim opisom načinov poročanega govora v spontano govorjenem jeziku, za katerega je značilen delni ali popolni izpust glagolov rekanja ali mišljenja v spremnem stavku, izpust spremenega stavka nasploh ali navajanje poročanega govora v stavčni obliki odvisnika z neizpeljanim spremnim stavkom.

V približno enakem obdobju sta se pojavila tudi dva pomembna poskusa celovitega opisa skladenjskih značilnosti slovenskega govora na gradivu mariborščine. M. Krajnc Ivič (2004) na podlagi analize prepisov sej mestnega sveta Mestne občine Maribor izpostavlja številne razlike med vnaprej pripravljenim in spontanim govorom. To so nedokončane skladenjske strukture (npr. zamolki, preskoki oz. opustitve, elipse oz. izpusti in samostojni odvisni stavki), spremembe besednega reda (npr. premik bistvenega na začetek pri prosti stavi, pri stalni stavi pa odstopanja v zaporedju naslonk v naslonskem nizu, stavi levega prilastka desno od odnosnice in stavi glagola na zadnjem mestu stavka) in paralelizem, med besedilnoskladenjskimi pa tudi pogosta raba diskurznofunkcijskih sredstev, kot so začetniki, skupni oz. deljeni stavčni členi povedka ter pogosto vračanje oz. kopičenje informacij (npr. dopolnjevanje, ponavljanje, reformulacija). V drugem delu avtorica podrobneje analizira še skladenjsko strukturo izrekov in ugotavlja, da bolj urejena besedila

oblikujejo govorci, vajeni javnih nastopov, prevladujejo pa zapleteno zloženi izreki s preprosto stavčnočlensko zgradbo.

Podobno tudi A. Valh Lopert (2006) na podlagi analize pogovornih oddaj mari-borskega komercialnega radia ugotavlja, da – v nasprotju s stereotipno predstavo o enostavnejši skladnji govorjenega jezika v primerjavi s pisnim jezikom – v spontanem govoru prevladujejo zapleteno zložene povedi. Kot najpogostejše realizirane tipe skladenjskih struktur avtorica navaja enostavne povedi (enodelni neglagolski stavki, pastavki, dvodelni stavki), polstavčne tvorbe (npr. deležijski polstavki), stavke z okrnjeno zgradbo (npr. zamolki, preskoki, elipse), različne tipe večstavčnih povedi in (sicer redka) odstopanja v stavi naslonk v naslonskem nizu, med izrazitimi značilnostmi pogovornega jezika pa izpostavi tudi pogosto ponavljanje, popravljanje in pristavčno pojasnjevanje. V poznejšem prispevku (Valh Lopert 2018) avtorica govor komercialnega radia primerja tudi z javnim in ugotavlja, da se opazovane značilnosti pogovornega jezika (nedokončani skladenjski vzorci, prekinitve, ponavljanja in samopopravljanja) pojavljajo v obeh.

Med zgodnejšimi razpravami, ki se prav tako osredotočajo na skladenjsko strukturo povedi v govoru, lahko omenimo še prispevek N. Hribar (2002), ki analizira skladenjsko zapletenost povedi v govorjenem jeziku politikov in ugotavlja, da prevladujejo skladenjsko zapleteno zložene povedi, v katerih se pojavljajo zlasti vezalna priredja ter predmetni in prilastkovi odvisniki. Enaki metodologiji na aktualnejšem gradivu sledi tudi A. Benko (2005), ki ugotavlja, da se skladenjska zgradba povedi opazovanega govorca čez čas ni bistveno spremenila. J. Zemljarič Miklavčič (2008) na gradivu Učnega korpusa govorjene slovenščine izpostavlja pogostost besedilnih aktualizatorjev in diskurznihi označevalcev, med skladenjskimi pojavi pa ponavljanja, napačne začetke, parafraziranja, prekrivni govor in premore v govoru.

Poleg zgoraj navedenih raziskav, ki so si v želji po sistematičnem opisu opazovanih pojavov prizadevale za popis čim širšega nabora skladenjskih posebnosti govora v najrazličnejših sporazumevalnih okoliščinah, so vse pogostejše tudi predmetno bolj zamejene razprave o posamičnih skladenjskih posebnosti govorjene slovenščine. Marušič in Žaucer (2007) se denimo osredotočata na določni člen *ta* v pogovorni slovenščini, ki ga pojasnjujeta skozi prizmo generativne slovnice in primerjata z določno obliko pridevnika v knjižni slovenščini. H. Bažec (2012) preučuje gramatikalizacijo nedoločnega člena v pogovorni slovenščini in na podlagi opazovanja enakega procesa v izbranih drugih jezikih ugotavlja, da je glavni števnik *en* v slovenščini ta proces že prišel (a ne še zaključil) in ga opredeli kot poseben tip naslonke, ki se pojavlja na predvidljivem skladenjskem položaju. J. Belc (2016) preučuje inverzijo osebka in ugotavlja, da je zlasti v govorjenem jeziku ta pogosto posledica vpliva tujih prozodičnih oz. skladenjskih vzorcev. G. Ilc (2016) analizira morfofonološko krčenje označevalcev

zanikanja v slovenščini (Jespersenov krog) in ugotavlja, da sta v nasprotju s knjižno slovenščino, za katero je značilno naslonsko zanikanje, v panonski narečni skupini prisotna tudi prislovno in dvodelno zanikanje.

Eno ključnih vprašanj skladijske analize govora izpostavlja A. Zwitter Vitez (2018), ki problematizira določitev osnovne enote analize spontanega govora, ki ga ni mogoče celostno opisati z v pisni jezik usmerjenimi pojmi, kot sta stavek ali poved. Kot smiselno osnovno enoto predlaga koncept govorjenega odstavka, ki je opredeljen na skladijski in prozodični ravni, pragmatično pa se členi na preambulo, v kateri se zgostijo strateška vprašanja formuliranja in pokaže osebni odnos govorca do izrečenega, in remo, ki jo je mogoče analizirati z utečenimi kategorijami skladijske analize.

2.2 NAREČNI OPIS

Kot velja za slovnične raziskave slovenskega govora nasploh, se skladijske specifičnosti govorne slovenščine pogosto izpostavljajo tudi v narečjeslovnih razpravah. Med najbolj odmevnimi lahko omenimo zlasti prispevke D. Zuljan Kumar, ki raziskuje skladijske značilnosti zahodnih slovenskih narečij. V opisu značilnosti briškega narečja (Zuljan Kumar 2007a) kot posebnosti govorjenega jezika denimo izpostavlja oklevanja, premore, prekrivajoči govor, ponavljanja (tudi Zuljan Kumar 2007b), skladijske nedoslednosti in spremembe, vrinjene in dodajalne strukture ter tudi pogostost elipse, diskurznihi označevalcev, zvalnikov in premege govora. Ta popis avtorica v nedavni monografiji (Zuljan Kumar 2022) razširi še na nadiško narečje in se osredotoči na tri najzanimivejša področja skladijskega opisa: besedni red (stava v samostalniški besedni zvezi, stava naslonk ali naslonskega niza, členitev po aktualnosti), besedilno gradnjo (gradnja in konektorji večstavčnih povedi) in pomen-sko-skladijske prenose (znotraj jezika in med stičnimi jeziki). V zaključku izčrpne kontrastivne analize avtorica ugotavlja, da so skladijske specifičnosti obeh narečij le deloma posledica romanskega jezikovnega vpliva, razlikovalne značilnosti med obema narečjema pa so kljub različnim jezikovnim vplivom v zgodovini maloštevilne. Podobno avtorica v raziskavi izbranih pravil stalne stave na vseh slovenskih narečjih (Zuljan Kumar 2019) ugotavlja, da so nekateri pojavi regionalno specifični (npr. stava *ne* za *bi* ali pomožnikom v narečjih primorske narečne skupine), spet drugi pa splošni (npr. netipična stava levih in desnih prilastkov). Ugotavlja tudi, da skladijske specifičnosti govora niso nujno zgolj posledica omejenega načrtovalnega časa oz. časa za prenos misli v govor (npr. stava naslonk, dodajanje prislovnih določil za glagolom, stava poudarnih členkov), ampak odražajo (tudi) uveljavljeni oz. preferenčni besedni red v govoru nasploh (npr. desna stava levega ujemalnega prilastka, modalni glagol pred nedoločnikom v narečjih primorske narečne skupine).

Tudi R. Benacchio (1998) se v svoji analizi oblikoslovno-skladenjskih lastnosti rezijanščine na podlagi Steenwijkove slovnice (1992) osredotoča na vprašanje vpliva stičnih narečij in jezikov, pri čemer med skladenjskimi posebnostmi izpostavlja zlasti hkratno, 'redundantno' pojavljanje naslonskih in naglasnih oblik (kalkirano po furlanskem modelu), pojavljanje kazalnih zaimkov v vlogi določnega člena in števnikar v vlogi nedoločnega člena ter pogostost modalne vloge glagolskega imperfekta in neosebni stavčnih tvorb s tožilniškim predmetom. Skladenjske posebnosti izpostavljajo tudi številne druge narečjeslovne raziskave. V krembrškem govoru M. Koletnik (1996) poroča o ponovitvah, izpustih, posebnostih zanikanja, stavi deležniške oblike *biti* na zadnjem mestu stavka, posebnostih zaporedja naslonk ter nekaterih specifičnih vezniških sredstvih. R. Grošelj (2016) na podlagi vprašalnice Slovanskega lingvističnega atlasa (OLA) predstavi splošni skladenjski opis koroškega ziljskega govora v Lipalji vasi, pri čemer v sklepnem delu izpostavi tudi več posebnosti, povezanih z zanikanjem ob določenih glagolih, izražanjem svojine, strukturami z nedoločniki in namenilniki, količinskimi izrazi ter vezniškimi sredstvi. V krajevnem govoru Dolnje Košane J. Škofic (2006) poleg vezniških posebnosti pri tvorjenju zloženih povedi navaja tudi izražanje namere z nedoločnikom in predlogom *za*, stavo ujemalnega pridevniškega prilastka za samostalniškim jedrom ter drugačen vrstni red naslonk. V različnih narečjih panonske narečne skupine A. Valh Lopert in Z. Zorko (2013) izpostavljata posebnosti na ravni zgradbe enostavčne in zložene povedi, besednega reda (npr. premik glagola proti koncu stavka, stava prislovnih določil) in vezniških sredstev (narečno specifični izrazi, vezalna priredja s *pa*, brezvezja).

Na pomembno vlogo preučevanja narečij pri prepoznavanju in spoznavanju nekaterih skladenjskih pojavov v lastnem jeziku opozarja tudi A. Žele (2017), ki na primeru pivškega govora izpostavlja nekaj tipično govorjenih skladenjskih pojavov, kot so pogostost povedkovodoločilne oz. povedkovniške uporabe določenih besed, paralelizma, glagolskih primitivov, glagolskih tvorjenk, glagolov s predložnimi morfemi, odvisnikov (predmetnih, prislovnodoločilnih, prilastkovnih) in povezanih veznikov, izpustov povedja ali udeležencev, vezljivostnih sprememb in sklapljanja.

Na širše področje dialektoloških raziskav se umešča tudi prispevek J. Umer Kljun (2023), ki se osredotoča na kodno preklapljanje v mešanem dvojezičnem govoru pripadnikov italijanske narodne skupnosti, zlasti na preklapljanje na ravni besed ali (samostalniških, predložnih in glagolskih) besednih zvez. Njene ugotovitve na podlagi analize specializiranega korpusa polformalnega in neformalnega govora kažejo, da do preklapljanja iz italijanščine v slovenščino pogosto prihaja na mestih, kjer prekop krši pravila slovenskega jezika (npr. preklopi med jedrom in določili), slovnični sistem osnovnega koda pa običajno prevlada nad sistemom vključenega koda, kar pomeni, da se vključene prvine prilagajajo osnovnemu kodu izjave.

2.3 PRAGMATIČNO JEZIKOSLOVJE

V skupino pragmatičnojezikoslovnih raziskav skladenjskih posebnosti govorne slovenščine umeščamo predvsem razprave, ki se bolj kot na jezikovnosistemski opis jezika osredotočajo na opazovanje in pojasnjevanje jezikovne rabe v konkretnih sporazumevalnih okoliščinah, zlasti na analizo izbire jezikovnih sredstev nad ravno stavka.

D. Verdonik v svoji analizi jezikovnih elementov spontanosti v pogovorih (Verdonik 2007) izpostavlja zlasti popravljanja in diskurzne označevalce, za katere ugotavlja, da so pomembni metadiskurzni elementi, ki vzpostavljajo povezave med posameznimi enotami pogovora in pomagajo organizirati potek govora, v poznejših razpravah pa tudi, da se njihova raba med žanri razlikuje (Verdonik idr. 2007; Verdonik in Kačič 2012). Tudi nasploh se popis in pomenski opis diskurznofunkcijske leksike kaže kot eno osrednjih vprašanj raziskav slovenskega govora, saj jih kot eno izmed najbolj izstopajočih značilnosti govora izpostavljajo tudi številne druge zgoraj navedene raziskave. Podrobneje jih analizirajo tudi. M. Schlamberger Brezar (2007), ki ugotavlja, da povezovalci v govornem diskurzu hkrati delujejo kot organizatorji diskurza in označevalci govorčevega odnosa do povedanega, M. Smolej (2012), ki izpostavlja njihovo ključno vlogo pri izgradnji govornih besedil, ter M. Krajnc Ivič (2015), ki z analizo konektorsko-kohezivnih sredstev v predvolilnih besedilih opozarja na nujnost združevanja strukturnega in semantičnega pristopa k analizi besedil s komunikacijsko-pragmatičnim.

Med drugimi pragmatičnimi pojavi B. Vičar (2011) preučuje vlogo parenteze v parlamentarnem govoru in ugotavlja, da je ta pomemben mehanizem za uresničevanje retoričnih strategij, saj delujejo kot vrednotenjski komentarji, ki vzpostavljajo konfrontacijske interakcije in polarizacije. D. Unuk (2011) se osredotoča na razmerje med elipso in izpustnostjo ter njuno vlogo v organiziranju informacijske strukture diskurza. Kot posebno področje lahko ob koncu izpostavimo še raziskave formulaičnosti slovenskega govora (Dobrovoljc 2018, 2021), ki s korpusnimi analizami ponavljajočih se besednih nizov (t. i. formulaičnih nizov oz. sporočanjskih obrazcev) dokazujejo, da je govorna slovenščina bistveno bolj formulaična kot pisna, med formulaičnimi nizi govornega jezika pa izstopajo zlasti taki z diskurznofunkcijsko vlogo.

2.4 KOGNITIVNO JEZIKOSLOVJE

Med raziskave slovenskega govora za opis kognitivnih procesov usvajanja, tvorjenja in razumevanja jezika se umeščajo zlasti razprave S. Kranjc, ki se osredotoča na opazovanje strategij grajenja slovničnih vzorcev pri otrocih (Kranjc 1999, 2006) ter posebnosti besednega reda pri usvajanju in učenju jezika z vidika tematske progresije besedila, ki se prilagaja vsakokratnim okoliščinam sporazumevanja in govorčevemu namenu (2004). Na zapisih otroškega govora S. Kranjc delno temelji tudi razprava

A. Stoparja in G. Ilca (2004), ki skladenjske specifičnosti procesa usvajanja jezika (npr. izpust zaimka in pomožnika) izpostavljata kot dokaz za hierarhično organiziranost skladenjskih struktur in v osrednjem delu razprave ugotavljata, da se pri patoloških motnjah jezika, kot so afazija in specifične govorno-jezikovne motnje, slovnična okrnjenost kaže predvsem na hierarhično višjih mestih skladenjske zgradbe.

2.5 RAČUNALNIŠKO JEZIKOSLOVJE

Prvi skladenjsko razčlenjeni korpus govorjene slovenščine, drevesnica SST (Dobrovoljc in Nivre 2016; Dobrovoljc 2024a), je bila kot reprezentativni vzorec korpusa GOS izdelana za potrebe korpusnojezikoslovnih raziskav govorjene slovenščine na eni strani in strojnega učenja računalniških orodij za razčlenjevanje govora na drugi strani. Kot posebnosti govorjenega jezika, ki so zahtevale prilagoditev izbrane označevalne sheme, primerno usmerjene v razčlenjevanje pisnega jezika, avtorja izpostavljata zlasti različne oblike netekočnosti (samopopravljanja in ponovni začetki), elipse, diskurznofunkcijsko leksiko, stavčne parenteze, brezvezniška in skladenjsko asimetrična priredja ter netipični besedni red. Končna kvantitativna primerjava nastale drevesnice z drevesnico pisnega jezika je obenem pokazala, da govor vsebuje krajše in bolj eliptične izjave, manj samostalniških besednih zvez, ki imajo tudi enostavnejšo zgradbo, ter več struktur, povezanih z netekočnostmi, interaktivnostjo, deiktičnostjo in modalnostjo. V nedavnem prispevku (Dobrovoljc 2024b) avtorica metodološki potencial tega korpusa za raziskave govorjene slovenščine ponazori s prikazom uporabe korpusa za priklic primerov in analizo treh tipično govorjenih pojavov (samopopravljanj, diskurzni členov in desno stavljenih pridevniških prilastkov), na podlagi podrobnejše statistične analize distribucije samopopravljanj pa ugotavlja, da se ta pojav pogosteje pojavlja v nejavnih govornih položajih in pri govorcih moškega spola.

	Pojav																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
--	-------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

TABELA 1: Pregled obravnavanih skladenjskih posebnosti govorjene slovenščine in povezanih razprav

3 PREGLED OBRAVNAVANIH SKLADENJSKIH POSEBNOSTI GOVORJENE SLOVENŠČINE

Zgornji pregled potrjuje porast raziskav skladnje govorjene slovenščine, ki izpostavljajo številne skladenjske posebnosti spontano govorjene slovenščine, obenem pa razkriva, da je nabor obravnavanih pojavov glede na različne raziskovalne cilje, teoretska izhodišča in metodološke pristope le deloma prekriven. To razpršenost skušamo v nadaljevanju nasloviti s sintetičnim povzetkom obravnavanih pojavov v obliki primerjalne tabele (Tabela 1), v kateri so v stolpcih navedene zgoraj predstavljene razprave, v vrsticah pa skladenjski pojavi, ki so bili v teh razpravah obravnavani oz. izpostavljeni kot posebnosti govorjenega jezika.

Za popis slednjih je bila glede na prostorsko omejitev in potrebo po teoretsko razbremenjeni sintezi oblikovana tudi nova, robustna tipologija skladenjskih posebnosti. Nobeden od dosedanjih poskusov celostnega popisa skladenjskih značilnosti govora, kakršni so izpostavljeni zlasti v razdelkih 2.1 in 2.2, namreč ne naslavlja vseh v literaturi izpostavljenih pojavov, obenem pa ponujene tipologije zaradi svoje osredotočenosti na specifične raziskovalne cilje niti strukturno niti terminološko za naš namen niso neposredno prenosljive. Nabor skladenjskih posebnosti v Tabeli 1 je torej predvsem rezultat potrebe po strnjenem, vključujočem in teoretsko čim manj zaznamovanem popisu, zaradi česar je imel pri razvrščanju formalni vidik tudi prednost pred funkcijskim.

V nadaljevanju besedila posebnosti, povzete v Tabeli 1, predstavimo tudi podrobneje, pri čemer jih za lažjo preglednost združujemo glede na raven skladenjske opisa (od posebnosti izrekanja do besednozvezne skladnje). Obravnavane skladenjske pojave na kratko predstavimo, ponazorimo s primeri, ovrednotimo z vidika pogostosti obravnave v literaturi in jih povežemo s sorodnimi termini v zgoraj predstavljeni literaturi.

3.1 POSEBNOSTI NA RAVNI IZREKANJA

Med posebnosti na ravni izrekanja se umeščajo pojavi, ki so predvsem posledica kognitivnih mehanizmov tvorjenja govorjenih besedil v realnem času. Med njimi poleg tihih [1] in zapolnjenih [2] **premorov** (Huber 2019) razprave najpogosteje izpostavljajo različne oblike (samo)**popravljanj**, s katerimi govorci neko že izrečeno (a ne nujno v celoti izpeljano) strukturo nadomestijo s popravkom, ki se na linearni osi umešča na isto mesto. Pri tem je lahko 'popravljen' struktura izpeljana v celoti [3] ali zgolj delno, kot v primeru nedokončanih besed, zvez ali stavkov [4]. Glede na izbrani zorni kot preučevanja se sicer v literaturi za opis mehanizma samopopravljanj uporabljajo tudi izrazi modifikacije, reformulacije, preskoki in parafraze, za nedokončane popravljenе strukture pa tudi neizpeljane, pretrgane ali opuščene strukture ter napačni starti.

- [1]² *je že moglo biti // [pause] // aj smo mulci od desetega leta naprej pasli* (gos238.163-165)
- [2] *eee to te mora pač eee resnično eee zanimati* (gos039.178)
- [3] *torej kaj eee česa je lastnik dnevnik* (gos179.154)
- [4] *mmm ne bom po- prispeval svojega podpisa za referendum* (gos027.073)

Druga pogosto izpostavljena posebnost spontano tvorjenih besedil so **ponavljanja** [5], tj. ponovne pojavitve, ki poleg podaljševanja načrtovalnega časa v govoru opravljajo še številne druge vloge (Zuljan Kumar 2007b), ter **nedokončane izjave** [6], tj. izjave, ki so zaradi samoustavitve ali prekinitve sogovorca popolnoma opuščene (v literaturi imenovane tudi prekinitve, zamolki, preskoki, opustitve ali slovnično nepopolni izreki).

- [5] *iskalnik je po krajih po imenih po po po po ukrepih ne* (gos206.138)
- [6] *recimo eee čevlje nogavice ali pa kravato jaz sem rec- /// ampak [ime] kako ji vi podarite če ste prej rekli da žena kupuje?* (gos167.140-141)

Poleg pojava prekrivajočega oz. **hkratnega govora** [7], ki lahko vodi tudi v skupno grajenje skladijskih struktur, razprave med posebnostmi na ravni izrekanja v manjšem obsegu izpostavljajo še **skladijska neskladja** (tudi nedoslednosti, neujemanja), pri katerih govorec med izrekanjem spreminja oblikoskladijske lastnosti strukture, ne da bi napačne oblike kakorkoli popravljaj.

- [7] *če dovolite ... glejte mi dovolite ... a mi dovolite da dam en predlog* (gos073.383)
- [8] *eee zato pa za st- strokovne besedila je pa osem evrov* (gos196.121)

3.2 POSEBNOSTI NA RAVNI TVORJENJA IZJAV

Med posebnostmi na ravni tvorjenja izjav, tj. skladijsko-pomensko zaključenih enot govora, za katere so bila sicer v literaturi ponujena številna poimenovanja (npr. izrek, poved, govorni odstavek) in opredelitve (gl. tudi 3.5), raziskovalci kot najbolj izstopajoče izpostavljajo številne **vrinjene strukture** (parenteze, vrvke, komentarje) [9] in **dodajanja** (dopolnjevanja, nizanja, apozicije) [10], v nekoliko manjši meri tudi **paralelizme**, predvsem pa so pogoste razprave, ki se osredotočajo na **medstavčna razmerja** nasploh, kot so analize zapletenosti zgradbe izjav in najpogostejše realiziranih vrst podredij in priredij. Pogosto, ne pa vedno, tovrstne analize potekajo hkrati z analizo vezniških sredstev (ali njihove odsotnosti), ki so v tabeli sicer naslovljeni kot del širše kategorije **organizatorjev diskurza** [11–13], kamor se umeščajo tudi

² Razen če ni drugače navedeno, so vsi primeri vzeti iz referenčnega korpusa govorjene slovenščine Gos (Verdonik in Zwitter Vitez 2011). Več primerov in podrobnejše razlage pojavov lahko bralci poiščejo v razpravah, ki so z dano kategorijo povezane v Tabeli 1.

druga ustaljena leksikalna sredstva za strukturiranje diskurza, ki so v literaturi sicer poimenovana z raznolikimi izrazi, kot so besedilni povezovalci, navezovalni členki, diskurz(iv)ni označevalci, govorni signali, začetniki, kazalci stopenj besedilne zgradbe, metabesedilni elementi in podobno.

[9] *pri ustnih harmonikah je to kaj jaz vem dvajset trideset evrov ne* (gos035.037)

[10] *eee takoj najdeš stik eee dobiš nove prijatelje se pogovoriš* (gos050.146)

[11] *mhm ja vse je do te višine a ne* (gos175.149)

[12] *torej volilni molk tega v združenih državah ne poznajo* (gos075.020)

[13] *ki ona je z rijeke se mi zdi ne vem* (gos223.340)

Med drugimi tipično govorjenimi leksikalnimi sredstvi na ravni izjav nekatere raziskave izpostavljajo tudi **zvalnike** [14], med tipično govorjenimi skladenjskimi strukturami pa so bili izpostavljeni tudi skladenjsko specifični mehanizmi uvajanja premega oz. **poročanega govora** [15].

[14] *ne ne bom mogel učiteljica* (gos019.004)

[15] *eee ti in jaz čisto v dobri veri dajta mi malo za piti a veš* (gos280.030)

3.3 POSEBNOSTI NA RAVNI TVORJENJA STAVKOV

Med posebnostmi na ravni skladenjske organizacije stavka so najpogosteje izpostavljena različna odstopanja od besednega reda, pričakovanega na podlagi pravil pisnega jezika. V tipologiji v Tabeli 1 te ločujemo na razprave, ki se osredotočajo na (nepričakovani) **položaj stavčnih členov** [16], npr. zaradi členitve po aktualnosti ali naknadno zaznane potrebe po dodatnem pojasnjevanju, na eni strani ter na razprave, ki se osredotočajo na različne vidike **položaja naslonk** [17] v naslonskih nizih ali stavku nasploh, na drugi.

[16] *in seveda vlekel sem vprašanja noter in sem gledal samo da izvlečem da popravljam jaz* (gos249.194)

[17] *ampak ker je to v jugoslaviji se hitro razvedelo so naši južni prijatelji že vse ople kupili* (gos166.158)

Druga pogosto obravnavana stavčna posebnost govora pa so **elipse** oz. izpusti [18], ki so posledica dejstva, da so želena sporočila govorca ali njihovi deli pogosto razvidni že iz prehodnega besedila, situacijskih okoliščin ali skupnega vedenja govorcev. Čeprav nekateri zgoraj izpostavljeni avtorji ločujejo med različnimi vrstami elips glede na vzroke (prim. npr. Zuljan Kumar 2007a, Smolej 2007), jih v Tabeli 1 povzemamo kot eno kategorijo, saj gre formalno ne glede na vzrok za soroden skladenjski mehanizem.

[18] *škoda če je ra- rad bereš eno knjigo pa jo pol mislim tako da ti je ena všeč pol jo pa kupiš za ne vem koliko denarja /// eem pri nas pa po potrebi pa za šolo* (gos010.443-444)

Med drugimi, redkeje naslovljenimi posebnostmi lahko omenimo še različne **posebnosti zanikanja** [19], **brezosebkove stavke** in njihove sklonske specifikke [20] ter **zaimkovno podvajanje predmetov** [21], ki je bilo izpostavljeno zlasti v analizah izbranih narečij primorske narečne skupine.

[19] *eee to bi te bilo vse ven pobrati samo jaz sem to ne imela toliko časa* (gos.284.109)

[20] *Kakuə sə jəh hodilo pərdajət tiste čišpe?* (Zuljan Kumar 2022: 141)

[21] *Te znajo tabe* (Benacchio 1998: 252)

3.4 POSEBNOSTI NA RAVNI TVORJENJA BESEDNIH ZVEZ

Pri analizah posebnosti na ravni tvorjenja besednih zvez avtorji najpogosteje izpostavljajo (glede na pravila pisnega jezika) nepričakovano **stavo prilastkov**, zlasti levega ujemalnega pridevniškega prilastka, ki ga govorci z namenom dodatnega pojasnjevanja pogosto dodajajo po izraženi odnosnici [22] ali razdruženo od nje, podobno pa je bila kot atipična izpostavljena tudi stava predložnih desnih prilastkov pred odnosnico [23].

[22] *ja ker jaz imam pa tak tudi debelo ono uro jekleno ne* (gos198.226)

[23] *s katerimi rastlinami v povezavi* (gos016.602)

Druga pogosto obravnavana posebnost besednozvezne skladnje govornega jezika sta tudi pogostejša raba **določnega** [24] in **nedoločnega člena** [25], ki se v nekaterih razprav obravnavata tudi kot del širše kategorije besedilnih aktualizatorjev oz. **deiktičnih sredstev** [26] nasploh.

[24] *v ta tretji gostilni najdemo eee tako še zunaj ne tako eno mizico* (gos228.057)

[25] *in pridemo mi ke v ta rodik ti gremo v eno gostilno vse polno* (gos228.055)

[26] *ja res veš kaj je še one maske je imel ki se dajo čez usta veš* (gos273.082)

3.5 DRUGE POSEBNOSTI

V zadnji skupini združujemo v literaturi obravnavane posebnosti govornega jezika, ki jih je glede na specifično raziskovalno usmeritev nemogoče zamejiti na eno izmed zgoraj naštetih ravni skladijskega opisa in so običajno omejene zgolj na majhno število razprav.

Najbolj številčno skupino predstavljajo (sicer raznolike) razprave o **pomensko-skladijskih posebnostih** govorne slovenščine, ki poročajo o tipično govorni rabi določenih struktur za izražanje določenih pomenov, kot so denimo predložni desni prilastki za izražanje vrstnosti in svojilnosti [27], spremembe v vezljivosti ter pogostejša raba povedkov, tvorjenih z glagolskimi primitivi, predložnimi morfemi in glagolskimi tvorjenkami (gl. npr. Žele 2017) [28].

[27] *od fructala voda samo da pač eee z okusom* (gos268.217)

[28] *kaj imamo pa volumen pa prostornino za izračunati* (gos060.s628)

Kot drugo podskupino lahko izpostavimo razprave, ki opazujejo **medjezikovne vplive** oz. skladenjske interference med različnimi (običajno stičnimi) jeziki, kot so pomensko-skladenjski prenosi (kalkiranje) [29] in kodno preklapljanje med različnimi jeziki [30], ki je značilno zlasti za večjezične govorce.

[29] *Sən si žə pozabu, kakuə si kliče* (Zuljan Kumar 2022: 154)

[30] *A quel bisogna pagare la pijača* (Umer Kljun 2023: 302)

Ob koncu pa se v to skupino umeščajo tudi prispevki, ki odpirajo povsem nove vidike skladenjskega preučevanja govorjenih besedil, kot so denimo razprave o **opredelitvi osnovne enote** skladenjske analize govora, o **formulaičnosti** skladanja v govoru ter o posebnostih **govora otrok** in govorcev **z motnjami v govoru**.

4 DISKUSIJA

Pregled dosedanjih razprav s širšega področja skladenjskih značilnostih govorjene slovenščine, predstavljen v 2. razdelku, potrjuje izjemen porast zanimanja za to problematiko v zadnjih dveh desetletjih na številnih jezikoslovnih področjih, pri čemer pa so glede na raznolike raziskovalne cilje in izhodišča konkretni nabori obravnavanih skladenjskih posebnosti v teh razpravah le deloma prekrivni. To vrzel smo v 3. razdelku skušali zapolniti z izčrpnim primerjalnim popisom doslej obravnavanih skladenjskih pojavov v obliki robustne tipologije, ki razkriva, da govorjena slovenščina izkazuje številne posebnosti na različnih ravneh jezikoslovnega opisa, pri čemer poleg najpogostejše obravnavanih, kot so samopopravljanja in posebnosti besednega reda, te vključujejo še številne druge, strukturno ali statistično manj izstopajoče skladenjske pojave. V prizadevanjih za celostni popis slovničnih lastnosti govorjene slovenščine bi slednje v nadaljnjih raziskavah vsekakor veljalo nasloviti še podrobneje in jih obenem dopolnjevati z izpostavljanjem novih, doslej neproblematiziranih skladenjskih specifik slovenskega govora.

Vendarle pa pričujoči pregled razkriva tudi nekaj pomembnih pomanjkljivosti dosedanjih razprav, ki bi jih bilo treba v prihodnosti za doseg tega cilja nujno preseči. Prva taka omejitev je zagotovo pretirana osredotočenost na opisovanje posebnosti govora skozi prizmo pravil pisnega jezika, ki je usmerjena zlasti v popis odstopanj od skladenjskih struktur, kakršne bi pričakovali v pisnem jeziku, manj pa v njihovo sistematično pojasnjevanje glede na specifične zakonitosti in kompleksnost govorjenega jezika. Pozitiven korak v to smer nedvomno predstavljajo izpostavljene razprave s področja pragmatičnega (razdelek 2.3) in kognitivnega jezikoslovja (razdelek 2.4),

a se te doslej večinoma osredotočajo zgolj na analizo izbranih skladenjskih pojavov in z njimi povezanih kognitivnih mehanizmov. V slovenističnih razpravah tako nezaopolnjen ostaja prostor za celostno in dosledno izpeljano teorijo delovanja skladenjskih mehanizmov v govoru, ki bi spodbudila hkratno upoštevanje jezikovnih, akustičnih in situacijskih prvin govornega sporazumevanja ter s tem omogočila bolj sistematično opisovanje in pojasnjevanje doslej izpostavljenih slovničnih posebnosti.

Delno se s pomanjkanjem poenotenih teoretskih izhodišč povezuje tudi izrazita terminološka razdrobljenost, ki predstavlja drugo pomembno omejitev dosedanjih razprav. V nasprotju s slovničnimi področji z daljšo tradicijo raziskav in povezane terminologije so raziskovalci govorjene slovenščine namreč pogosto predstavljeni pred izziv poimenovanja prej neznanih ali nezadovoljivo opredeljenih jezikovnih pojavov. Dosedanje razprave to večinoma rešujejo z naslanjanjem na terminologijo obstoječih referenčnih slovničnih opisov pisnega jezika ali z vzpostavljanjem lastnega terminološkega aparata, bistveno redkeje pa v literaturi zasledimo poskuse upoštevanja izrazoslovja sorodnih predhodnih razprav, tudi če te opisujejo podobne jezikovne pojave (kot npr. izrazi *nedokončane izjave*, *slovnično nepopolni izreki*, *nedokončani stavki*, *zamolki*, *preskoki*, *opustitve*, *prekinitve* ipd.). Ta razdrobljenost je glede na neraziskanost in kompleksnost področja seveda razumljiva in do neke mere za pluralizem idej tudi dobrodošla, vendarle pa bi se prihodnje razprave morale te specifikke zavedati bolj kot dosedanje ter uporabljeno terminologijo za podobne pojave dosledno sopostavljati s pregledom že predlagane. Verjamemo, da pomemben doprinos k terminološkemu poenotenju predstavlja tudi primerjalni popis doslej obravnavanih skladenjskih pojavov v 3. razdelku, kjer smo pri poimenovanju kategorij izbirali najpogostejše uporabljene in teoretsko najmanj zaznamovane izraze.

Kot tretjo pomembno pomanjkljivost dosedanjih raziskav pa lahko na koncu izpostavimo še problem metodološke zamejenosti, saj večina pregledanih razprav temelji na kvalitativni analizi razmeroma majhnih, zvrstno ali demografsko omejenih vzorcev jezikovne rabe, kar pomembno omejuje možnost posploševanja dognanj onkraj izbranega vzorca ali na govorjeno slovenščino kot celoto. Obenem uporabljeno gradivo praviloma ni dosledno dokumentirano ali javno objavljeno, denimo kot prosto dostopni jezikovni vir, kar onemogoča tako ponovljivost rezultatov kot ponovno uporabo podatkov za druge sorodne raziskave. Slednje je še zlasti pomembno v kontekstu raziskav govorjenega jezika, saj zbiranje in obdelava govornih virov zahteva bistveno večje časovne in finančne vložke kot pisnih. Pomemben korak proti trdnjšim empiričnim temeljem za nadaljnje slovnične raziskave govorjene slovenščine predstavljata izdelava prosto dostopnega referenčnega korpusa govorjene slovenščine Gos (Verdonik in Zwitter Vitez 2011; Verdonik 2024) in njegovega oblikoslovno in skladenjsko razčlenjenega vzorca, odvisnostne drevesnice SST (Dobrovoljc 2024a),

ki omogočata tako preverjanje veljavnosti že znanih ugotovitev na obsežnejšem in bolj uravnoteženem gradivu kot njihovo dopolnitev z novimi spoznanji. Nujno pa je, da se pri načrtovanju nadaljnjega razvoja tovrstnih korpusnih virov upoštevajo tudi specifične metodološke potrebe zgoraj predstavljenih razprav, kot sta denimo dopolnitev z doslej premalo zastopanimi zvrstmi govora (narečja, otroški govor) in obogatitev prepisov s širokim naborom strojno berljivih jezikoslovnih oznak (od oblikoslovno-skladenjskih do pragmatičnih razčlemb), ki bi jezikoslovcem omogočila enostavnejši priklic relevantnega gradiva in njegovo poglobljenejšo analizo.

5 ZAKLJUČEK

V prispevku smo predstavili pregled izbranih raziskav s področja skladnje govorjene slovenščine in iz njih izpeljan popis doslej obravnavanih skladenjskih specifik govorjenega jezika. Naši rezultati potrjujejo aktualnost tega raziskovalnega področja in izjemno širok nabor posebnosti govorjene slovenščine na različnih ravneh skladenjskega opisa. Verjamemo, da bo predstavljeni primerjalni pregled kljub svoji zgoščenosti prepoznan kot koristen pripomoček pri nadaljnjih raziskavah govorjene slovenščine na številnih področjih (od opisnega jezikoslovja do leksikografije, psiholingvistike, strojne obdelave jezika in nevroznosti), sklepna diskusija pa v pomoč pri preseganju teoretske, terminološke in metodološke razdrobljenosti obstoječega stanja.

ZAHVALE

Delo, predstavljeno v prispevku, je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije v okviru raziskovalnega projekta *Na drevesnici temelječ pristop k raziskavam govorjene slovenščine* (št. Z6-4617) in raziskovalnega programa *Jezikovni viri in tehnologije za slovenski jezik* (št. P6-0411). Zahvaljujemo se tudi anonimnim recenzentom za koristne pripombe in predloge, ki so pomembno pripomogli k izboljšanju prispevka.

Članek temelji na raziskovalnih podatkih iz že obstoječe in javno dostopne literature, ki je navedena v razdelku Bibliografija.

BIBLIOGRAFIJA

- Bažec, Helena. 2012. Gramatikalizacija nedoločnega člena v slovenščini. *Annales. Series historia et sociologia*, 22/2. 461–470. <https://zdlp.si/wp-content/uploads/2015/10/ASHS_22-2012-2_Bazec.pdf> (19. 1. 2024).
- Belc, Jasna. 2016. Inverzija osebka v slovenščini. V: E. Kržišnik, M. Hladnik (ur.): *Obdobja 35: Toporišičeva obdobja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 219–228. <<http://centerslo.si/wp-content/uploads/2016/11/Belc.pdf>> (19. 1. 2024).
- Benacchio, Rosanna. 1998. Oblikoslovno-skladenjske posebnosti rezijanščine. *Slavistična revija* 46/3. 249–259. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-8577122> (19. 1. 2024).
- Benko, Anja. 2005. Skladenjska zapletenost povedi v govorjenem jeziku sodobnih slovenskih politikov. *Jezikoslovni zapiski*, 11/2. 135–151. DOI: <https://doi.org/10.3986/jz.v11i2.2551>
- Biber, Douglas, Conrad, Susan, Finegan, Edward, Johansson, Stig, Leech, Geoffrey. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Carter, Ronald, McCarthy, Michael. 2017. Spoken grammar: Where are we and where are we going? *Applied linguistics*, 38/1. 1–20. <<https://doi.org/10.1093/applin/amu080>>.
- Dobrovoljc, Kaja, Nivre, Joakim. 2016. The Universal Dependencies Treebank of Spoken Slovenian. V: N. Calzolari idr. (ur.): *Proceedings of the Tenth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2016)*. European Language Resources Association. 1566–1573. <<https://aclanthology.org/L16-1248>> (19. 1. 2024).
- Dobrovoljc, Kaja. 2018. Formulaičnost v slovenskem jeziku. *Slovenščina 2.0*, 6/2. 67–95. <<https://doi.org/10.4312/slo2.0.2018.2.67-95>>.
- Dobrovoljc, Kaja. 2021. Leksikon formulaičnih besednih nizov v pisni in govorjeni slovenščini. V: Š. Arhar Holdt (ur.): *Nova slovnica sodobne standardne slovenščine: viri in metode*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 298–324. <<https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/325/477/7317>> (19. 1. 2024).
- Dobrovoljc, Kaja. 2024a. Skladenjska drevesnica govorjene slovenščine: stanje in perspektive. V: M. Krajnc Ivič (ur.): *Stanje in perspektive uporabe govornih virov v raziskavah govora*. 41–62. Univerza v Mariboru: Univerzitetna založba. <<https://dx.doi.org/10.18690/um.ff.4.2024.3>>.
- Dobrovoljc, Kaja. 2024b. Uporaba drevesnice SST v raziskavah govorjene slovenščine: prednosti in omejitve. *Jezik in slovstvo*, 69/4. 187–209. <<https://dx.doi.org/10.4312/jis.69.4.187-209>>.
- Grošelj, Robert. 2016. Skladenjski opis slovenskega govora v Lipalji vasi. V: N. Gliha Komac, A. Legan Ravnikar (ur.): *Lipalja vas in njena slovenska govorica*. 91–109. Ljubljana: Založba ZRC, Ukve: Slovensko kulturno središče Planika. <<https://doi.org/10.3986/9789610503712>>.
- Hribar, Nataša. 2002. Vprašanje skladenjske zapletenosti povedi v govorjenem jeziku politikov. *Jezik in slovstvo*, 47/7–8. 315–329. <<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-0R7F9UFI/c3f451ef-7727-42fb-a112-c8200abb1670/PDF>> (19. 1. 2024).
- Huber, Damjan. 2019. Soodvisnost poudarkov in tihih premorov v govoru. V: H. Tivadar (ur.): *Obdobja 38: Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 49–57. <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2019/10/Obdobja-38_Huber.pdf> (19. 1. 2024).
- Ilc, Gašper. 2011. Jespersen's cycle in Slovenian. *Linguistica*, 51/1. 349–363. <<https://doi.org/10.4312/linguistica.51.1.349-363>>.

- Koletnik, Mihaela. 1996. Kremberški govor. *Slavistična revija*, 44/2. 165–178. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-5473032> (19. 1. 2024).
- Krajnc Ivič, Mira. 2004. Besedilnoskladenjske značilnosti javne govorjene besede (na gradivu mariborščine). *Slavistična revija*, 52/4. 475–498. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-13747208> (19. 1. 2024).
- Krajnc Ivič, Mira. 2015. Kohezivno-konektorska sredstva v besedilih, nastalih v predvolilnih obdobjih. *Slavistična revija*, 63/3. 269–283. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-21759496> (19. 1. 2024).
- Kranjc, Simona. 1999. *Razvoj govora predšolskih otrok*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Kranjc, Simona. 2004. Besedni red, usvajanje prvega in učenje drugega/tujega jezika. *Jezik in slovstvo*, 49/3–4. 145–157. <<https://journals.uni-lj.si/jezikinslovstvo/article/view/17310/14621>> (19. 1. 2024).
- Kranjc, Simona. 2006. *Poglavja iz skladnje otroškega govora*. Domžale: Izolit.
- Leech, Geoffrey. 2000. Grammars of spoken English: new outcomes of corpus-oriented research. *Language Learning*, 50/4. 675–724. <<https://doi.org/10.1111/0023-8333.00143>>.
- Marušič, Franc, Žaucer, Rok. 2007. O določenem ta v pogovorni slovenščini (z navezavo na določno obliko pridevnika). *Slavistična revija*, 55/1–2. 223–247. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-700923> (19. 1. 2024).
- Pogorelec, Breda. 1965. Vprašanja govorjenega jezika. V: F. Vurnik (ur.): *Jezikovni pogovori*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 132–156.
- Schlamberger Brezar, Mojca. 2007. Vloga povezovalcev v govorjenem diskurzu. *Jezik in slovstvo*, 52/3–4. 21–32. <<https://journals.uni-lj.si/jezikinslovstvo/article/view/17401>> (19. 1. 2024).
- Sinclair, Mch. John, Mauranen, Anna. 2006. *Linear Unit Grammar: Integrating speech and writing*. John Benjamins.
- Smolej, Mojca. 2004. Načini tvorjenja govorjenega diskurza – paradigmatska in sintagmatska os. V: E. Kržišnik (ur.): *Obdobja 22: Aktualizacija jezikovnovrstne teorije na Slovenskem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 423–436.
- Smolej, Mojca. 2006. Nekatere skladenjske značilnosti spontano tvorjenih besedil govorcev Ljubljane: V: I. Novak Popov (ur.): *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 42. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 11–21.
- Smolej, Mojca. 2007. Eliptične strukture in njihove metabesedilne vloge. *Jezik in slovstvo*, 52/3–4. 67–78. <<https://doi.org/10.4312/jis.52.3-4.67-78>>.
- Smolej, Mojca. 2012. *Besedilne vrste v spontanem govoru*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Smolej, Mojca. 2022. *Skladanje: izbrana poglavja iz skladnje slovenskega jezika*. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. <<https://doi.org/10.4312/9789610606000>>.
- Smolej, Mojca. 2024. 60 let pozneje – pomen analize govorjenega diskurza. V: M. Krajnc Ivič (ur.): *Stanje in perspektive uporabe govornih virov v raziskavah govora*. Univerza v Mariboru: Univerzitetna založba. 9–24. <<https://doi.org/10.18690/um.ff.4.2024.1>>.
- Steenwijk, Han. 1992. *The Slovene Dialect of Resia: San Giorgio*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi.

- Stopar, Andrej, Ilc, Gašper. 2004. Language impairment and generative analysis. *ELOPE: English Language Overseas Perspectives and Enquiries*, 1/1–2. 47–60. <<https://doi.org/10.4312/elope.1.1-2.47-60>>.
- Škofic, Jožica. 2006. Krajevni govor Dolnje Košane. V: M. Dolgan (ur.): *Dolnja Košana in okolica: študije, dokumentarna in literarna besedila*. 337–359. Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba. <https://sla.zrc-sazu.si/eSLA/FO_T148.pdf> (19. 1. 2024).
- Umer Kljun, Jerneja. 2023. Skladnja dvojezičnih besednih zvez v mešanem italijansko-slovenskem govorjenem jeziku. V: M. Smolej (ur.): *Prispevki k preučevanju skladnje*. 295–308. <<https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/421/764/8507>> (19. 1. 2024).
- Unuk, Drago. 2011. Izpustnost in elipsa. *Jezik in slovstvo*, 56/5–6. 109–118. <<https://doi.org/10.4312/jis.56.5-6.109-118>>.
- Valh Lopert, Alenka. 2006. Skladenjski elementi govorjenega jezika v jutranjem programu komercialnega radia (Radio City). *Jezikoslovni zapiski*, 12/2. 51–62. <<https://ojs.zrc-sazu.si/jz/article/view/2527>> (19. 1. 2024).
- Valh Lopert, Alenka. 2018. Colloquial features in the syntax of spoken media in Maribor. *Dialectologia et Geolinguistica*, 26/1. 97–111. <<https://doi.org/10.1515/dialect-2018-0005>>.
- Valh Lopert, Alenka, Zorko, Zinka. 2013. Skladnja v panonski narečni skupini. *Jezikoslovni zapiski*, 19/2. 221–235. <<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-GMD5VOIZ>> (14. 2. 2025).
- Verdonik, Darinka, Rojc, Matej, Stabej, Marko. 2007. Annotating discourse markers in spontaneous speech corpora on an example for the Slovenian language. *Language Resources and Evaluation* 41. 147–180. <<https://doi.org/10.1007/s10579-007-9035-7>>.
- Verdonik, Darinka, Kačič, Zdravko. 2012. Označevalci odprte propozicije v govorjenem diskurzu. *Slavistična revija*, 60/1. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID48889442> (19. 1. 2024).
- Verdonik, Darinka, Zwitter Vitez, Ana. 2011. *Slovenski govorni korpus GOS*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.
- Verdonik, Darinka. 2007. *Jezikovni elementi spontanosti v pogovoru: diskurzni označevalci in popravljanja*. Zora 48. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Verdonik, Darinka, Dobrovoljc, Kaja, Erjavec, Tomaž, Ljubešić, Nikola. 2024. Gos 2: A New Reference Corpus of Spoken Slovenian. V: N. Calzolari idr. (ur.): *Proceedings of the 2024 Joint International Conference on Computational Linguistics, Language Resources and Evaluation (LREC-COLING 2024)*. Torino: ELRA in ICCL. 7825–7830. <<https://aclanthology.org/2024.lrec-main.691>> (28. 11. 2024).
- Vičar, Branislava. 2011. *Parenteza v novinarskem in parlamentarnem diskurzu*. Zora 77. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Zemljarič Miklavčič, Jana. 2008. Iskanje odgovorov na vprašanja govorjenega jezika. *Jezik in slovstvo*, 53/2. 89–106. <<https://doi.org/10.4312/jis.53.1.89-106>>.
- Zuljan Kumar, Danila. 2007a. *Narečni diskurz*. *Linguistica et philologica* 16. Ljubljana: Založba ZRC. <<https://doi.org/10.3986/9789612540050>>.
- Zuljan Kumar, Danila. 2007b. Funkcije ponavljanj v govorjenem narečnem diskurzu. *Slavistična revija*, 55/1–2. 315–326. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-26827309> (19. 1. 2024).
- Zuljan Kumar, Danila. 2019. Besedni red v slovenskem narečnem diskurzu. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 12. 53–74. <<https://doi.org/10.3986/sjsls.12.1.04>>.
- Zuljan Kumar, Danila. 2022. *Skladnja nadiškega in briškega narečja*. Ljubljana: Založba ZRC. <<https://doi.org/10.3986/9789610506195>>.

- Zwitter Vitez, Ana. 2018. Enota analize spontanega govora: interakcija prozodije, pragmatike in skladnje. *Jezik in slovstvo*, 63/2–3. 157–175. <<https://doi.org/10.4312/jis.63.2-3.157-175>>.
- Žele, Andreja. 2017. Narečje kot dobro izhodišče za prepoznavanje in spoznavanje nekaterih skladenjskih pojavov v lastnem jeziku. *Jezikoslovni zapiski*, 23/2. 373–381. <<https://doi.org/10.3986/JZ.23.2.6928>>.

POVZETEK

V prispevku predstavljamo pregled 42 slovenističnih raziskav skladenjskih značilnosti spontano govorjene slovenščine in na njih temelječ popis skladenjskih posebnosti govorjenega jezika. Izsledki pregleda v prvem delu prispevka potrjujejo izjemen porast raziskav te problematike na različnih področjih slovenskega jezikoslovja, pri čemer so glede na raznolike raziskovalne cilje, teoretska izhodišča in metodološke pristope nabori obravnavanih skladenjskih posebnosti govora vsebinsko in terminološko le deloma prekrivni. V drugem delu prispevka to vrzel zapolnimo s sintetičnim popisom doslej izpostavljenih skladenjskih posebnosti, ki jih povzamemo v obliki robustne krovne tipologije, povežemo z relevantnimi razpravami in ponazorimo s primeri iz referenčnega korpusa govorjene slovenščine. Rezultati tega popisa kažejo, da posebnosti govorjenega jezika segajo na vse ravni skladenjskega opisa, pri čemer poleg pojavov, ki odražajo specifične okoliščine tvorjenja govorjenega diskurza, kot so samopopravljanja, ponavljanja in premori, raziskovalci najpogosteje izpostavljajo posebnosti na ravni besednega reda in medstavčnih razmerij ter izstopajočo frekventnost elipse in leksikalnih sredstev za organizacijo diskurza. Pregled obenem kaže, da je nabor skladenjskih posebnosti v govoru v resnici veliko obširnejši, saj posamične razprave izpostavljajo tudi številne druge slovnične specifikke spontano tvorjenega diskurza in njegove analize. Te ugotovitve potrjujejo potrebo po nadaljnjih raziskavah skladenjskih značilnosti slovenskega govora, pri čemer v sklepni diskusiji kot tri najpomembnejše izzive področja izpostavimo (1) odmik od prevladujočega opisovanja govora skozi prizmo pravil pisnega jezika k bolj celostnim, kognitivno utemeljenim pristopom, (2) poenotenje izrazito heterogene terminologije za opisovanje sorodnih slovničnih pojavov ter (3) nujnost dopolnjevanja obstoječih metodoloških pristopov z ambicioznejšimi korpusnojezikoslovnimi raziskavami.

SYNTACTIC CHARACTERISTICS OF SPOKEN SLOVENE: A SURVEY

In this paper, we present an overview of 42 studies on the syntactic features of spontaneous speech in Slovene and the resulting inventory of speech-specific syntactic characteristics. The results of the literature review in the first part of the paper confirm the significant increase of research on this issue in various fields of Slovene linguistics, where, given the diversity of research objectives, theoretical backgrounds and methodological approaches, the sets of discussed syntactic features of speech overlap only partially in terms of content and terminology. In the second part of the paper, we fill this gap with a consolidated inventory of speech-specific idiosyncrasies identified so far, which we summarise in the form of a robust overarching typology, link to relevant papers, and illustrate with examples from the reference corpus of spoken Slovene. The results show that the peculiarities of spoken language span all levels of syntactic description, amongst which researchers most frequently highlight the performance-related phenomena, such as self-repairs, repetitions and pauses, as well as atypical word order and clause combining, and the high frequency of ellipsis and discourse structuring devices. At the same time, the study shows that the range of speech-specific syntactic features is in fact much broader, as individual discussions also point to many other grammatical specificities of spontaneous speech and its analysis. These findings confirm the need for further research in the field, where three key challenges are highlighted in the concluding section: (1) shifting away from the predominant approaches, which focus on identifying deviations from the rules of the written language, towards more holistic, cognitively informed approaches; (2) unifying the highly heterogeneous terminology for describing similar grammatical phenomena in speech; and (3) complementing existing methodological approaches with more ambitious, corpus-based research.